

SURSE CLASICE

Istoria îndelungată a stoicismului, care începe în secolul IV a. Chr. odată cu întemeietorul școlii stoice, Zenon din Kition, și se încheie în secolul II p. Chr. odată cu împăratul-filozof Marcus Aurelius, ne este cunoscută atât prin informații și mărturii indirecte, furnizate de autori greci și latini mai târziu (pentru primele două perioade – stoicismul vechi și cel mediu), cât și prin texte în versiuni integrale ori prin rezumate consistente (pentru stoicismul târziu sau „imperial“, cea de-a treia perioadă de dezvoltare a gândirii stoice). Influența celor mai de seamă reprezentanți ai curentului filozofic stoic – Zenon, Cleanthes, Chrysippos, apoi Panaitios, Hekaton și Poseidonios și, în sfârșit, Seneca, Epicet și Marcus Aurelius – nu s-a mărginit la Antichitatea greco-romană, ci s-a făcut simțită în mod pregnant până după mijlocul secolului al XVII-lea, iar celebra ediție *Stoicorum Veterum Fragmenta*, realizată de eminentul profesor și filolog clasic german Hans von Arnim și tradusă acum pentru prima oară în limba română, a contribuit decisiv la reconstituirea mozaicului de fragmente prin care astăzi doctrina stoică ne este accesibilă în toată bogăția și amploarea ei.

Filotheia Bogoiu (n. 1978) este doctor în filozofie al Universității din București, cu o teză despre etica lui Aristotel. Până în prezent a mai tradus, în colaborare, Immanuel Kant, *Întemeierea metafizicii moravurilor* (Humanitas, 2006), Pierre Abelard, *Dialog între un filozof, un iudeu și un creștin* (Polirom, 2008) și a participat la traducerea textelor teologice latine din ediția Leibniz, *Opere* (în curs de apariție la Editura Univers Enciclopedic Gold). Pregătește pentru tipar prima traducere în limba română a *Eticii eudemice* a lui Aristotel (Editura Humanitas).

Cristian Bejan (n. 1975) este licențiat în filologie clasică, absolvent de master în filozofie antică și medievală și doctor în filozofie al Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca, cu o teză intitulată *Preocuparea de sine în filozofia stoică* (publicată în 2011 la Editura Grinta). A mai tradus: Sfântul Augustin, *De vera religione / Despre adevărata religie* (ed. bilingvă, Humanitas, 2007); Tobias Peucer, *Despre relatările jurnalistice* (Editura Independența Economică, 2008); (în colaborare) Sfântul Toma din Aquino, *Summa theologica* (vol. I, Polirom, 2009); Lactanțiu, *Despre moartea persecutorilor* (Polirom, 2011); Marcus Aurelius, *Ta eis heauton / Gânduri către sine însuși* (ed. bilingvă, Humanitas, 2013); Anselm de Canterbury, *Despre adevăr* (Ratio et Revelatio, 2015).

FRAGMENTELE
STOICILOR VECHI
HANS VON ARNIM (ED.)

VOLUMUL I
ZENON
ȘI DISCIPOLII LUI ZENON

EDIȚIE BILINGVĂ

Traducere și note de
FILOTHEIA BOGOIU și CRISTIAN BEJAN

Studiu introductiv de
FILOTHEIA BOGOIU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Consiliul științific al colecției „Surse clasice”: Florica Bechet (Universitatea din București), Ioana Costa (Universitatea din București), Victor Cojocaru (Academia Română, Iași), Andrei Cornea (Universitatea din București), Alexander Baumgarten (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca).

Redactor: Georgeta-Anca Ionescu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Radin Print,
prin reprezentantul său exclusiv pentru România,
4 Colours, www.4colours.ro

© HUMANITAS, 2016, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Arnim, Hans von

Fragmentele stoicilor vechi = Stoicorum Veterum Fragmenta / Hans von Arnim;

trad., note și introd.: Filotheia Bogoiu; trad., note: Cristian Bejan. –

București, Humanitas, 2016

3 vol.

ISBN 978-973-50-3986-8

Vol. 1.: Zenon și discipolii lui Zenon. – 2016. – ISBN 978-973-50-3987-5

I. Bogoiu, Filotheia (trad.) (pref.)

II. Bejan, Cristian (trad.)

14

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prin prezenta ediție bilingvă ne propunem să facem accesibil cercetătorilor filozofiei antice, studenților și publicului român interesat de filozofie unul dintre cele mai valoroase instrumente de studiu al patrimoniului gândirii grecești – lucrarea *Stoicorum Veterum Fragmenta* (1903–1905), tradusă acum pentru prima oară în limba română, prin care Hans von Arnim a realizat, pentru reconstituirea operelor pierdute ale stoicismului vechi, ceea ce contemporanul său Hermann Diels realizase pentru începuturile filozofiei grecești prin celebra sa culegere *Fragmente presocraticilor*. La mai bine de un secol de la apariție, culegerea lui Arnim își păstrează relevanța și actualitatea, pe care lucrările autorilor care au încercat să reia aceeași tematică (A. Long, D. Sedley, 1987, *The Hellenistic Philosophers*, 2 vol.; M. Isnardi Parente, 1989, *Gli stoici. Opere e testimonianze*; K. Hüsler, 1987, *Die Fragmente zur Dialektik der Stoiker*, 4 vol.; R. Radice, 1998, *Stoici antichi*; R. Dufour, 2004, *Chrysippe, œuvre philosophique*) nu le-au pus în umbră, dovadă fiind utilizarea până în zilele noastre a clasificării și a numerotării introduse de Arnim pentru fragmentele stoicilor.

Urmând structura culegerii lui Arnim, acest prim volum este dedicat fondatorului școlii stoice, Zenon din Kiton, și discipolilor săi, iar următoarele două volume vor fi dedicate lui Chrysippos. Ca și în cazul altor culegeri de „fragmente“, sunt oferite atât citate textuale, reproduse de autori mai târzii, cât și „mărturii“ reprezentând pagini din literatura secundară antică, ce pot servi la reconstruirea conținutului doctrinei diverșilor filozofi. Primul volum începe cu traducerea prefeței latinești a lui Hans von Arnim – de fapt, o micromonografie dedicată celor

mai dificile probleme ale surselor filozofiei lui Chrysippos, în care perspicacitatea, spiritul critic și precizia neegalată a demonstrațiilor dau o impresionantă mărturie despre nivelul filologiei clasice germane aflate la apogeul înfloririi sale.

Traducerea și adnotarea textelor lui Zenon, precum și traducerea fragmentelor în versuri din cuprinsul prezentului volum au fost realizate de Filotheia Bogoiu, iar traducerea textelor discipolilor lui Zenon, de Cristian Bejan. Ediția originală după care s-a realizat traducerea este: *Stoicorum Veterum Fragmenta. Volumen 1 – Zeno et Zenonis discipuli*, collegit Ioannes ab Arnim, Lipsiae, in aedibus B.G. Teubneri, 1905. Cu excepția aparatului critic, pe care nu l-am reprodus, am respectat întocmai caracteristicile ediției originale, inclusiv variatele convenții tipografice și de editare utilizate de Arnim pentru a semnala lacunele din textele grecești și latinești pe care le citează, și, evident, dat fiind că volumele II și III ale ediției nu au fost încă traduse în limba română, am păstrat, atunci când Arnim face referire la aceste volume, trimerurile lui la paginile din ediția originală.

Traducătorii le mulțumesc profesorilor Andrei Cornea și Victor Cojocaru pentru lectura atentă și controlul științific al întregii lucrări. La solicitarea noastră, profesoarele Margareta Sfirschi și Ioana Munteanu au sugerat cu generozitate soluțiile a numeroase pasaje dificile; în dubla calitate de filolog clasic și redactor de carte, Anca Ionescu a contribuit substanțial la ameliorarea stilistică și de conținut a volumului. Tuturor le exprimăm și pe această cale recunoștința noastră. Mulțumim, de asemenea, Editurii Humanitas, care a sprijinit cu generozitate apariția acestei ediții.

F. B. și C. B.

STOICORUM VETERUM FRAGMENTA

COLLEGIT IOANNES AB ARNIM

VOLUMEN I

ZENO ET ZENONIS DISCIPULI

HANS VON ARNIM
FRAGMENTELE STOICILOR VECHI
VOLUMUL I
ZENON ȘI DISCIPOLII LUI ZENON

H. v. Armin

PREFAȚĂ

Cel care, în anul 1886, m-a îndemnat să culeg fragmentele stoicului Chrysippos a fost ilustrul Usener; și tot el mi-a indicat calea și metoda cu care trebuie abordată o întreprindere atât de dificilă. S-a întâmplat apoi ca Societatea Filozofică din Göttingen să ofere un premiu pentru culegerea fragmentelor etice, politice și teologice ale întemeietorilor școlii stoice, Zenon, Cleanthes, Chrysippos, și ale discipolilor lor. Întrucât culegerea fragmentelor lui Zenon și Cleanthes fusese deja realizată de Wellmann și Wachsmuth sub o formă căreia nu i se putea adăuga nimic semnificativ, mi-am orientat toate eforturile spre Chrysippos, care fusese neglijat până atunci, încercând să strâng laolaltă toate fragmentele operei sale, și nu doar pe cele etice, politice și teologice. După ce, într-un sfârșit, respectivul florilegiu a fost alcătuit și distins cu premiul Societății Filozofice din Göttingen, am început să îmi lărgesc lucrarea așa încât ea să-i cuprindă nu doar pe Zenon și Cleanthes, ci și pe stoicii mai puțin însemnați anteriori lui Panaitios. Iar în această privință am depus multe eforturi pentru a nu lăsa nimic deoparte, dar nu i-am putut relua pe toți autorii pe care îi parcursesem pentru ediția fragmentelor lui Chrysippos. Și astfel fragmentele lui Chrysippos și ale discipolilor săi conținute în volumele II și III ale acestei lucrări au fost culese de mine după o atentă lectură a autorilor; pe când culegerea fragmentelor lui Zenon și Cleanthes, cuprinsă în volumul I, a fost preluată din cea editată de Wellmann, Wachsmuth și Pearson (*The Fragments of Zeno and Cleanthes*, London, 1891), pentru a o încadra în planul general al lucrării și, pe cât mi-a stat în putere, pentru a o completa și a o corecta. Socot că este un prilej potrivit pentru a le aduce acestor savanți cuvenitele mulțumiri.

Așadar, în lucrarea de față am schițat un tablou pe cât am putut de precis și complet al filozofiei lui Chrysippos, iar lui Zenon și Cleanthes le-am atribuit numai cele cuprinse în sursele care îi citează nominal. Căci lucrurile stau astfel: forma sub care se înfățișa doctrina stoică în vremea Imperiului Roman o putem ilustra prin numeroase mărturii, iar ea depinde în întregime de autoritatea lui Chrysippos. Cât privește însă conținutul doctrinei lui Zenon și Cleanthes, acesta poate fi reconstituit doar dacă sursele care-i menționează nominal sunt atent comparate atât cu filozofia lui Chrysippos, cât și cu cea a lui Poseidonios, cu teoriile socratice și cu cele avansate de predecesorii academici ai lui Zenon. Or nu am voit – și nici nu îmi stătea în putere – să întreprind o asemenea muncă titanică; tot ceea ce mi-am propus a fost să așez fundamentele pe care să se sprijine cercetările ulterioare în această direcție. Căci am alcătuit această culegere de fragmente doar pentru a înlesni accesul la substanța propriu-zisă a tradiției. În schimb, cele ce nu pot fi extrase din acest material decât prin analize de finețe și mai ales cele care nu se sprijină în final decât pe ipoteze oricât de verosimile am socotit că nu-și au locul într-o culegere de acest fel. Așa stând lucrurile, filozofia lui Zenon și Cleanthes nu poate fi înțeleasă pornind doar de la lectura fragmentelor; acest lucru este posibil în ce-l privește pe Chrysippos. Cuprinsul primului volum va fi deci clarificat prin celelalte două care-i urmează.

Despre metoda urmată în aceste două volume voi avea mai multe de spus, în schimb despre cea aplicată în ansamblul lucrării mai am de adăugat doar câteva detalii. Ordinea fragmentelor am stabilit-o pretutindeni, chiar și la filozofii minori, pornind de la structura doctrinei, care nu poate fi înțeleasă decât pe baza ultimelor două volume. Pentru Zenon, Cleanthes și Chrysippos am alcătuit câte un index prin care diversele fragmente sunt raportate la cărțile ale căror titluri le sunt atașate.

Am urmat acest procedeu deoarece am vrut să descriu cu cât mai mare acuratețe sursele doctrinei filozofilor. Mărturiile referitoare la viața, obiceiurile și stilul filozofilor le-am pus pretutindeni înaintea preceptelor și fragmentelor. Maximele (*ἀποφθέγματα, χρείας*), acolo unde ele există în număr mare, le-am așezat după fragmente. Adnotările critice le-am alcătuit astfel încât să pun în evidență lecțiunile

bazate pe conjecturi ale erudiților sau pe cele noi, propuse de mine. În afară de acestea am însemnat acele variante de lecțiuni din edițiile critice care păreau să modifice sensul teoriilor tratate în fragmente. Pentru stabilirea textelor lui Diogenes Laertios m-am folosit de exemplarele pe care Hermann Diels și Edgar Martini au avut bunăvoința să mi le pună la dispoziție. Acolo unde aparatul critic lipsea, l-am elaborat eu însumi pe cât am putut, pentru a elimina locurile corupte din text.

Fragmentele lui Herillos, Dionysios Metathemenos, Persaios și Sphairos, incluse în primul volum, sunt foarte puține la număr și nici nu ne putem aștepta că vor fi descoperite mai multe în viitor. Căci prestigiul acestora a fost de scurtă durată. Iar cei care se folosesc de scrierile unor astfel de autori obișnuiesc să le citeze numele pentru a da impresia că stăpânesc doctrina. Mai numeroase sunt fragmentele rămase de la Ariston din Chios, deși Panaitios și Sosikrates au spus că în afară de epistole nu au existat nici un fel de cărți scrise de el. Dar în nici unul dintre fragmentele strânse de mine nu poate fi vorba de Ariston din Keios, peripateticul. Ele se referă în parte la doctrina lui Ariston din Chios, care, chiar dacă nu va fi existat nici o carte scrisă de el, putea fi cunoscută stoicilor, și cu atât mai mult adversarilor acestora, din lucrările lui Chrysippos în care era combătut, iar în parte sunt vorbe de duh ce trebuie atribuite aceluiași Ariston din Chios, și nu lui Ariston din Keios. Căci atât mărturia lui Stobaios însuși, cât și biografia lui Laertios în care sofismele sunt comparate cu pânzele de păianjen ne spun despre culegerea de $\acute{\omicron}\mu\iota\acute{\omega}\mu\alpha\tau\alpha$ de care s-a folosit Stobaios sau autorul florilegiului mai vechi că ar face referire la Ariston din Chios. Se pare însă că numeroase teze ale lui Ariston au fost consemnate în scrierile discipolilor săi, din care Seneca a putut extrage acea amplă narațiune din epistola 94 (n. 359). Iar din aceste teze și comentarii au putut fi culese de către alții și acele comparații ($\acute{\omicron}\mu\iota\acute{\omega}\mu\alpha\tau\alpha$).

În volumele II și III am strâns fragmentele și mărturiile doctrinare împreună cu mărturiile referitoare la doctrina stoicilor în general, în așa fel încât să prezint cât mai complet acea formă sub care se înfățișa doctrina în perioada imperială. Iar prin tipul de caractere am diferențiat trei feluri de pasaje, după cum urmează: prin caractere drepte

Pars I
ZENO CITIEUS

1. De Zenonis vita, moribus, scriptis testimonia

- 1 Diog. Laërt. VII 1. Ζήνων Μνασέου ἢ Δημέου, Κιτιεὺς ἀπὸ Κύπρου, πολίσματος Ἑλληνικοῦ, Φοίνικας ἐποίκους ἐσχηκότος.
Τὸν τράχηλον ἐπὶ θάτερα νενευκῶς ἦν, ὡς φησι Τιμόθεος ὁ Ἀθηναῖος ἐν τῷ περὶ βίων· καὶ Ἀπολλώνιος δέ φησιν ὁ Τύριος ὅτι ἰσχνὸς ἦν, ὑπομήκης, μελάγχρωσ – ὅθεν τις αὐτὸν εἶπεν Αἰγυπτίαν κληματίδα, καθά φησι Χρύσιππος ἐν πρώτῳ Παροιμιῶν – παχύκνημὸς τε καὶ ἀπαγῆς καὶ ἀσθενής· διὸ καὶ φησι Περσαῖος ἐν ὑπομνήμασι συμποτικοῖς τὰ πλεῖστα αὐτὸν δεῖπνα παραιτεῖσθαι. ἔχαιρε δέ, φασί, σύκοις χλωροῖς καὶ ἡλιοκαΐαις. Διήκουσε δέ, καθάπερ προεῖρηται, Κράτητος· εἶτα καὶ Στίλπωνος ἀκοῦσαί φασιν αὐτὸν· καὶ Ξενοκράτους ἔτη δέκα, ὡς Τιμοκράτης ἐν τῷ Δίῳ· ἀλλὰ καὶ Πολέμωνος. Ἐκάτων δέ φησι καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Τύριος ἐν πρώτῳ περὶ Ζήνωνος, χρηστηριασμένου αὐτοῦ, τί πράττων ἄριστα βιώσεται, ἀποκρίνασθαι τὸν θεόν, εἰ συγχρωτίζοιτο τοῖς νεκροῖς· ὅθεν ξυνέντα τὰ τῶν ἀρχαίων ἀναγινώσκειν. τῷ γοῦν Κράτητι παρέβαλε τοῦτον τὸν τρόπον. πορφύραν ἐμπεπορευμένος ἀπὸ τῆς Φοινίκης πρὸς τῷ Πειραιεὶ ἐναυάγησεν. ἀνελθὼν δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας ἤδη τριακοντούτης ἐκάθισε παρὰ τινα βιβλιοπώλην. ἀναγινώσκοντος δ' ἐκείνου τὸ δεύτερον τῶν Ξενοφῶντος Ἀπομνημονευμάτων, ἤσθεῖς ἐπύθετο ποῦ διατρίβοιεν οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες.
- 2 εὐκαίρως δὲ παρίοντος Κράτητος ὁ βιβλιοπώλης δείξας αὐτόν φησι· „τούτω παρακολούθησον.“ ἐντεῦθεν ἤκουσε τοῦ Κράτητος, ἄλλως μὲν

Partea I
ZENON DIN KITION

1. Despre viața, obiceiurile și scrierile lui Zenon

Diogenes Laertios, VII, 1. Zenon, fiul lui Mnaseas sau al lui Demeas, era de origine din cetatea cipriotă Kition¹, cetate grecească populată de coloniști fenicieni. După cum istorisește Timotheos atenianul în ale sale *Vieți*, avea gâtul înclinat într-o parte, iar după spusele lui Apollonios din Tyr, era slab, destul de înalt și smead, motiv pentru care a fost poreclit „curpen egiptean“, după cum spune Chrysippos în prima carte a *Proverbelor*. Avea gambe groase, dar trupul șubred și fără vlagă. De aceea, după cum povestește Persaios în *Amintiri de la banchete*, refuza, în general, să ia parte la ospete. Îi plăceau, se mai spune, smochinele verzi și arșița soarelui. A fost, așa cum am amintit, discipolul lui Krates, iar apoi se spune că s-a instruit pe lângă Stilpon și timp de zece ani cu Xenokrates,² după cum relatează Timokrates³ în *Dion*, dar a fost și elevul lui Polemon. Hekaton⁴ și, la rândul său, Apollonios din Tyr, în prima carte a scrierii sale *Despre Zenon*,⁵ povestesc că odată, întrebând el oracolul ce să facă pentru a duce o viață cât mai vrednică, zeul i-a răspuns că ar fi bine dacă s-ar însoți cu morții. Din aceste cuvinte, Zenon înțelese că ar trebui să îi citească pe cei vechi. Iar de Krates s-a apropiat în felul următor. Pe când făcea negoț cu purpură adusă din Fenicia, naufragie în apropiere de Pireu. Urcă așadar spre Atena (aceasta se întâmpla când era deja în vârstă de treizeci de ani) și se așează lângă un negustor de cărți. Și cum acesta tocmai citea din cartea a doua a *Amintirilor* lui Xenofon, încântat de cele auzite, Zenon îl întreabă unde își duc viața astfel de oameni.

Printr-un noroc, Krates tocmai trecea pe acolo și atunci negustorul i-l arătă și îi spuse: „Urmează-l pe acesta!“ Deveni de atunci discipolul

εὐτονος πρὸς φιλοσοφίαν, αἰδήμων δὲ ὡς πρὸς τὴν Κυνικήν ἀναισχυντίαν. ὅθεν ὁ Κράτης βουλόμενος αὐτὸν καὶ τούτου θεραπεῦσαι δίδωσι χύτραν φακῆς διὰ τοῦ Κεραμεικοῦ φέρειν. ἐπεὶ δὲ εἶδεν αὐτὸν αἰδούμενον καὶ περικαλύπτοντα, παίσας τῇ βακτηρίᾳ καταγνυσι τὴν χύτραν· φεύγοντος δὲ αὐτοῦ καὶ τῆς φακῆς κατὰ τῶν σκελῶν ρεούσης, φησὶν ὁ Κράτης· „τί φεύγεις, φοινικίδιον; οὐδὲν δεινὸν πέπονθας.“ ἕως μὲν οὖν τινὸς ἤκουε τοῦ Κράτητος· [ὅτε καὶ τὴν Πολιτείαν αὐτοῦ γράμματος, τινὲς ἔλεγον παίζοντες ἐπὶ τῆς τοῦ κυνὸς οὐράς αὐτὴν γεγραφέναι. γέγραφε δὲ πρὸς τῇ Πολιτείᾳ καὶ τάδε· (*sequitur librorum catalogus*)] τελευταῖον δὲ ἀπέστη καὶ τῶν προειρημένων ἤκουσεν ἕως ἐτῶν εἴκοσιν· ἵνα καὶ φασιν αὐτὸν εἰπεῖν· „νῦν εὐπλόηκα, ὅτε νεναυάγηκα.“ οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ Κράτητος τοῦτ' αὐτὸν εἰπεῖν· ἄλλοι δὲ διατρίβοντα ἐν ταῖς Ἀθήναις ἀκούσαι τὴν ναυαγίαν καὶ εἰπεῖν· „εὐ γε ποιεῖ ἡ τύχη προσελαύνουσα ἡμᾶς φιλοσοφία.“ ἔνιοι δὲ διαθέμενον Ἀθήνησι τὰ φορτία οὕτω τραπήναι πρὸς φιλοσοφίαν.

Ἀνακάμπτων δὲ ἐν τῇ ποικίλῃ στοᾶ τῇ καὶ Πεισιανακτίῳ καλουμένῃ, ἀπὸ δὲ τῆς γραφῆς τῆς Πολυγνώτου ποικίλῃ, διετίθετο τοὺς λόγους, βουλόμενος καὶ τὸ χαρίον ἀπερίστατον ποιῆσαι. ἐπὶ γὰρ τῶν τριάκοντα τῶν πολιτῶν πρὸς τοὺς χιλίους τετρακοσίους ἀνήρηντο ἐν αὐτῷ. προσήεσαν δὲ λοιπὸν ἀκούοντες αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο Στωϊκοὶ ἐκλήθησαν καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ ὁμοίως (πρότερον Ζηνώνιοι καλούμενοι, καθὰ φησι καὶ Ἐπίκουρος ἐν ἐπιστολαῖς — — —) οἱ καὶ τὸν λόγον ἐπὶ πλείον ηὔξησαν.

- 3 Ἐτίμων δὲ οὖν Ἀθηναῖοι σφόδρα τὸν Ζήωνα οὕτως ὡς καὶ τῶν τειχῶν αὐτῷ τὰς κλεῖς παρακαταθέσθαι καὶ χρυσῷ στεφάνῳ τιμῆσαι καὶ χαλκῇ εἰκόνι. τοῦτο δὲ καὶ τοὺς πολίτας αὐτοῦ ποιῆσαι, κόσμον ἡγουμένους τὴν τάνδρὸς εἰκόνα. ἀντεποιοῦντο δ' αὐτοῦ καὶ οἱ ἐν Σιδῶνι Κιτιεῖς. ἀπεδέχετο δ' αὐτὸν καὶ Ἀντίγονος καὶ εἶποτε Ἀθήναζε ἦκοι, ἤκουεν αὐτοῦ πολλὰ τε παρεκάλει ἀφίκεσθαι ὡς αὐτόν. ὁ δὲ τοῦτο μὲν παρητήσατο, Περσαῖον δὲ ἓνα τῶν γνωρίμων ἀπέστειλεν, ὃς ἦν Δημητρίου μὲν υἱός, Κιτιεὺς δὲ τὸ γένος, καὶ ἤκμαζε κατὰ τὴν

lui Krates, dovedind un zel cu totul deosebit pentru filozofie; se arăta totuși prea sfios pentru nerușinarea cinicilor. Dorind Krates să îl vindece și de slăbiciunea aceasta, într-o zi îi dădu să poarte prin Kerameikos un ulcior cu linte. Și, cum îl văzu că se rușinează și încearcă să-l ascundă, cu o lovitură de baston îi sparse ulciorul. Iar când Zenon o rupse la fugă cu linta scurgându-i-se pe picioare, Krates îl apostrofă cu vorbele: „De ce fugi, pui de feac? Doar n-ai pățit nici o grozăvie!“ A mai rămas un timp discipolul lui Krates. [Și, cum pe atunci a scris *Republica*, unii îl luau în râs, spunând că ar fi scris-o pe coada câinelui.⁶ Pe lângă aceasta a mai scris și următoarele (*urmează lista lucrărilor*).] În cele din urmă, l-a părăsit pe Krates și pentru încă douăzeci de ani a fost elevul celor amintiți. Iar la sfârșit se spune că ar fi zis: „Taman când m-am scufundat am ieșit la liman!“ Unii susțin că era încă elevul lui Krates când a spus vorbele acestea. Iar după alții, el trăia deja la Atena când a auzit despre naufragiu și a zis: „Ferice-i soarta ce mă mână spre filozofie!“ Alții, în schimb, spun că și-ar fi vândut marfa la Atena pentru a se dedica filozofiei.

Își ținea discursurile plimbându-se prin porticul pictat căruia i se spunea și porticul lui Peisianax, dar care era numit „pictat“ datorită frescelor lui Polygnotos,⁷ căutând și să împrăstie mulțimea din jur. Căci pe vremea celor treizeci de tirani fuseseră masacrați acolo aproape o mie patru sute de cetățeni. În același loc se vor aduna apoi cei veniți să îl asculte, motiv pentru care au fost numiți „stoici“; la fel li s-a spus și discipolilor lui (cunoscuți înainte drept „zenonieni“, după cum spune și Epicur în *Epistole* [...]), care au sporit și mai mult, la rândul lor, faima numelui de stoic.⁸

Atenienii îl cinsteau atât de mult pe Zenon, încât i-au încredințat cheile cetății și i-au dedicat în semn de omagiu o coroană de aur și o statuie de bronz.⁹ La fel l-au cinstit și concetățenii săi, socotind că statuia unui astfel de om este o podoabă pentru cetatea lor. Și kitionii din Sidon și-l revendicau <drept concitadin>. Chiar și Antigonos îi arăta bunăvoință și ori de câte ori venea la Atena mergea să îi asculte prelegerile, iar în mai multe rânduri l-a invitat la curtea sa. Zenon însă s-a scuzat de fiecare dată, în schimb l-a trimis acolo pe unul dintre

τριακοστήν καὶ ἑκατοστήν Ὀλυμπιάδα, ἤδη γέροντος ὄντος Ζήνωνος (*secuntur epistulae Antigoni invitantis et Zenonis se excusantis*). ἀπέστειλε δὲ Περσαῖον καὶ Φιλωνίδην τὸν Θηβαῖον, ὧν ἀμφοτέρων Ἐπίκουρος μνημονεύει ὡς συνόντων Ἀντιγόνῳ ἐν τῇ πρὸς Ἀριστόβουλον τὸν ἀδελφὸν ἐπιστολῇ (*sequitur populi Atheniensium in Zenonis honorem decretum*).

Φησὶ δὲ Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος οὐκ ἀρνεῖσθαι αὐτὸν εἶναι Κιτιέα· τῶν γὰρ εἰς τὴν ἐπισκευὴν τοῦ λουτρῶνος συμβαλλομένων εἰς ὧν καὶ ἀναγραφόμενος ἐν τῇ στήλῃ „Ζήνωνος τοῦ φιλοσόφου“ ἠξίωσε καὶ τὸ Κιτιεὺς προστεθῆναι.

Ποιήσας δὲ ποτε κοῖλον ἐπίθημα τῇ ληκύθῳ περιέφερε νόμισμα, λύσιν ἐτοίμην τῶν ἀναγκαίων ἵν' ἔχοι Κράτης ὁ διδάσκαλος. φασὶ δ' αὐτὸν ὑπὲρ χίλια τάλαντα ἔχοντα ἐλθεῖν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ταῦτα δανεῖζειν ναυτικῶς.

Ἦσθη δὲ ἀρτίδια καὶ μέλι καὶ ὀλίγον εὐώδους οἴναριου ἔπινε. παιδαρίοις τε ἐχρήτο σπανίως, ἅπαξ ἢ δίς που παιδικαρίῳ τινί, ἵνα μὴ δοκοῖη μισογύνῃς εἶναι, σὺν τε Περσαίῳ τὴν αὐτὴν οἰκίαν ὄκει· καὶ αὐτοῦ αὐλητρίδιον εἰσαγαγόντος πρὸς αὐτόν, σπάσας πρὸς τὸν Περσαῖον αὐτὸ ἀπήγαγεν. ἦν τε, φασίν, εὐσυμπερίφορος, ὡς πολλάκις Ἀντίγονον τὸν βασιλέα ἐπικωμάσαι αὐτῷ καὶ πρὸς Ἀριστοκλέα τὸν κιθαρωδὸν ἅμα αὐτῷ ἐλθεῖν ἐπὶ κῶμον, εἶτα μέντοι ὑποδύναι.

- 4 Ἐξέκλινε δέ, φησί, καὶ τὸ πολυδημῶδες, ὡς ἐπ' ἄκρου καθίζεσθαι τοῦ βάρθρου, κερδαίνοντα τὸ γοῦν ἕτερον μέρος τῆς ἐνοχλήσεως. οὐ μὴν οὐδὲ μετὰ πλειόνων δύο ἢ τριῶν περιεπάτει. ἐνίοτε δὲ καὶ χαλκὸν εἰσέπραττε τοὺς περισταμένους * * * * * τὸ διδόναι μὴ ἐνοχλεῖν, καθὰ φησι Κλεάνθης ἐν τῷ περὶ χαλκοῦ· πλειόνων τε περιστάσεων αὐτόν, δεῖξας ἐν τῇ στοᾷ κατ' ἄκρου τὸ ξύλινον περιφερὲς τοῦ βωμοῦ ἔφη· „τοῦτο ποτε ἐν μέσῳ ἔκειτο, διὰ δὲ τὸ ἐμποδίζειν ἰδίᾳ ἐτέθη· καὶ ὑμεῖς οὖν ἐκ τοῦ μέσου βαστάσαντες αὐτοὺς ἦττον ἡμῖν ἐνοχλήσετε.“
Δημοχάφους δὲ τοῦ Λάχητος ἀσπαζομένου αὐτὸν καὶ φάσκοντος λέγειν καὶ γράφειν ὧν ἂν χρεῖαν ἔχη πρὸς Ἀντίγονον, ὡς ἐκείνου πάντα παρέξοντος, ἀκούσας οὐκέτ' αὐτῷ συνδιέτριψε. Λέγεται δὲ καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Ζήνωνος εἰπεῖν τὸν Ἀντίγονον, οἷον εἶη θέατρον

apropiații săi, Persaios, fiul lui Demetrios, originar din Kition, care era în floarea vârstei în timpul celei de-a o sută treizecea olimpiade, când Zenon era deja bătrân (*urmează scrisoarea de invitație a lui Antigonos și aceea de scuze a lui Zenon*).¹⁰ I-a trimis deci pe Persaios și pe Philonides tebanul, cei la care se referă Epicur în scrisoarea către fratele său, Aristoboulos, ca fiind în suita lui Antigonos (*urmează decretul poporului atenian în onoarea lui Zenon*).

După spusele lui Antigonos din Karystos, Zenon nu tăgăduia că ar fi fost de origine din Kition; căci, odată, fiind el printre cei ce contribuiseră la refacerea unor băi publice, când și-a văzut numele scris pe stelă sub forma „Zenon filozoful“, a cerut să se adauge „din Kition“.

Într-o vreme își făcuse un capac scobit la flaconul de ulei ca să țină banii în el, pentru a-i putea procura pe dată dascălului său, Krates, cele necesare. Iar el însuși, se spune, ar fi venit în Grecia cu mai mult de o mie de talanți, pe care i-a investit în comerțul maritim.

Obișnuia să mănânce pâinișoare și miere și să bea câte puțin vin aromat. Rareori a avut legături cu tineri și o dată sau de două ori cu câte o curtezană, ca să nu pară misogin. Împărțea aceeași casă cu Persaios și odată, când acesta îi aduse o tânără flautistă, Zenon o apucă numaidecât de mână și i-o duse înapoi. Era, cu toate acestea, un om maleabil, astfel că regele Antigonos petrecea adeseori cu el și odată l-a luat să chefuiască la citaredul Aristokles; după un timp însă, Zenon se făcu nevăzut.

Se mai spune că se ferea de îmbulzeală, așa încât obișnuia să se așeze la capătul băncii pentru a scăpa cel puțin dintr-o parte de neplăceri; și nici nu se plimba cu mai mult de doi sau trei însoțitori. Uneori percepea bani de la cei care se adunau în jurul lui, ca aceștia <de teamă să nu fie puși la plată>¹¹ să nu-l mai stingherească, după cum povestește Cleanthes în cartea sa *Despre bani*¹². Odată, când se adunaseră mulți pe lângă el, arătând spre împrejmuirea de lemn a altarului din capătul porticului, spuse: „Cândva, aceasta era pusă în mijloc, dar, văzând că încurcă trecerea, a fost dată deoparte; la fel și voi, dacă v-ați da din drum, m-ați stânjeni mai puțin.“

Odată, Demochares¹³, fiul lui Laches, întâmpinându-l cu căldură, se apucă să îl încredințeze că, orice ar avea nevoie, este de ajuns să-i

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>	5
<i>Studiu introductiv</i> (În căutarea stoicismului pierdut)	7

STOICORUM VETERUM FRAGMENTA FRAGMENTELE STOICILOR VECHI

Prefață (de Hans von Arnim)	61
-----------------------------------	----

Partea I. Zenon din Kition

1. Despre viața, obiceiurile și scrierile lui Zenon n. 1–44	127
2. Fragmentele și învățăturile lui Zenon n. 45–46	159
<i>A. Fragmente logice n. 47–51</i>	159
Despre teoria cunoașterii (impresie, senzație, criteriu) n. 52–73 . . .	161
Retorica n. 74–84	173
<i>B. Fragmente fizice</i>	179
I. Despre principii – Despre materie și spirit – Despre cauză – Despre corpuri și accidente lor – Despre cele incorporale – Despre timp – Despre vid n. 85–96	179
II. Despre lume – Ea e una – Născută și pieritoare – Rămâne într-un singur loc – Alcătuită din patru elemente – Conflagrație și renaștere – Lumea, viețuitor rațional n. 97–114	187
III. Despre cer și cele cerești n. 115–122	203
IV. Despre cele terestre: Despre viețuitoare și despre om – Despre originea viețuitoarelor – Despre materia corpului și a minții – Despre sămânță – Despre somn – Despre boli n. 123–133	207
V. Despre sufletul omenesc – Sufletul este suflu – Sufletul este corporal – Sufletul este exalație – Despre părțile sufletului – El continuă să existe după moarte, dar nu este etern – Despre partea conducătoare – Despre glas – Despre simțuri n. 134–151	213

VI. Teologia: Zeii există – Zeul suprem (eterul) – Un zeu, și totuși mai mulți – Natura, providența – Mantica – Destinul n. 152–177	223
<i>C. Fragmente morale n. 178</i>	233
I. Despre binele suprem n. 179–189	233
II. Despre lucrurile bune și cele rele n. 190	239
III. Despre lucrurile indiferente n. 191–196	239
IV. Despre instinctul original al „aproprierii“ n. 197–198	243
V. Despre virtute n. 199–204	243
VI. Despre pasiuni n. 205–215	247
VII. Despre înțelept și despre netrebnic n. 216–229	251
VIII. Despre îndatoririle intermediare n. 230–232	259
IX. Precepte de viață n. 233–271	261
X. Despre Krates, Homer și Hesiod n. 272–332	277
3. Apoftegmele lui Zenon n. 277–332	281
Apendice: Fragmentele lui Zenon raportate la fiecare scriere în parte	301

Partea a II-a. Discipolii lui Zenon

1. Ariston din Chios	305
Viața n. 333–350	305
Învățături n. 351–403	313
1a. Apolophanes n. 404–408	345
2. Herillos din Cartagina n. 409–421	345
3. Dionysios din Herakleia, „Apostatul“ n. 422–434	351
4. Persaios din Kition n. 435–462	359
5. Fragmentele și maximele lui Cleanthes din Assos	375
Viața și obiceiurile n. 463–480	375
Scrieri n. 481	385
Învățături n. 482	387
<i>A. Fragmente logice și retorice</i>	387
Utilitatea logicii n. 483	387
Despre impresii n. 484	387
Despre semnificații n. 485–487	389
Despre semnificate n. 488–490	389
Despre retorică n. 491–492	391
<i>B. Fragmente fizice și teologice</i>	393
Fundamentele fizicii n. 493–504	393

Despre lume și fenomenele cerești n. 505–514	399
Despre viețuitoare n. 515–517	405
Despre sufletul omenesc n. 518–526	407
Despre destin n. 527	413
Despre natura zeilor n. 528–547	413
Despre providență și divinație n. 548–551	427
<i>C. Fragmente morale</i>	429
Despre binele suprem n. 552–556	429
Despre bine și moralitate n. 557–558	433
Despre lucrurile indiferente n. 559–562	435
Despre virtute n. 563–569	437
Despre pasiuni n. 570–575	439
Despre consolare n. 576–577	441
Despre îndatoriri n. 578–586	443
Despre cetate n. 587–591	447
Diverse fragmente n. 589–591	447
Fragmente incerte n. 592–596	449
Apoftegmele lui Cleanthes n. 597–619	453
Apendice: Fragmentele lui Cleanthes raportate la fiecare scriere în parte	461
5a. Sphairos n. 620–630	465
6. Unii dintre stoicii mai vechi n. 631	469